O‘QUVCHLAR JISMONIY MADANIYATINI RIVOJLANTIRISHNING ZAMONAVIY TENDENSIYALARI

F.K Axmedov JDPU professori , A.T. Quvondikov - JDPU o‘qituvchisi,
S.F.Kuldashev - JDPU mustaqil tadqiqotchisi.

Jamiyat taraqqiyotining barcha davrlarida xam jamiyat a’zolarining jismoniy yetukligi va salomatligi masalasi eng dolzarb masala bo‘lgan va bugungi kunda ham bu masala asosiy muammolardan biri hisoblanadi. Chunki jamiyat a’zolarining jismoniy jihatdan salomatligi jamiyatni har tomonlama taraqqiyotini, turmush farovonligini oshirishga, ma’rifat va ma’naviyatni rivojlantirishga, davlat kuch qudratini oshirishga xizmat kiladi. Ta’lim va tarbiya tizimining tarkibiy qismi bo‘lgan jismoniy madaniyat ta’limi jamiyat a’zolarining har tomonlama barkamolligini va faolligini ta’minlashda o‘ziga ahamiyatga ega. Buni inobatga olgan holda mamlakatimizda jismoniy tarbiya va sport ta’limi asosida aholi jismoniy madaniyatini oshirishga alohida etibor qaratilmoqda. Bu borada O‘zbekiston prezidenti Sh.M. Mirziyoevning qator farmon va qarolarini misol keltirish mumkin. Jumladan, Prezidentining 2024- yil 15 -noyabrdagi “Umumiy o‘rta ta’lim maktablarida jismoniy tarbiya fani o‘qitilishini tubdan takomillashtirish hamda ushbu fan o‘qituvchilarining kasbiy faoliyatini rivojlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida” №-392 qarori bu borada muhim ahamiyatga ega. Ushbu qarorda maktabda jismoniy tarbiya darslarini o‘qitishni yanada rivojlantirish, jismoniy tarbiya fani o‘qituvchilarining kasbiy mahorati va malakasini oshirish bo ‘yicha o‘quv dasturlarini yanada takomillashtirish, o‘quvchilarni bo‘sh vaqtlarini mazmunli o‘tkazish maqsadida maktab sport klublari faoliyatini yo‘lga qo‘yish, 2025/2026- o‘quv yilidan boshlab DTS asosida 5-11–sinflar uchun o‘qituvchilarga mo‘ljallangan o‘quv metodik qo‘llanmalar ishlab chiqilishi kabi qator ustivor vazifalar belgilab berilgan. Shuningdek, joriy yilning 13-fevralida Prezidenimizning Olimpiya va parolimpiya sport turlarini yanada rivojlantirish ,ommaviy sportni yangi boskichga olib chiqish yuzasidan o‘tkazgan vedioselektor yig‘ilishida ham soha vakillari va mutasaddilarga topshiriqlar asosida katta vazifalar belgilab berildi.

Ushbu farmon va qarorlarning va Davlat rahbari tomonidan berilayotgan topshiriqlarning mazmunidan kurinib turibdiki mamlakatimizda barcha sohalardagi kabi jismoniy tarbiya va sportda ham demokratik yondashuv va umuminsoniy qadriyatlarga asoslangan g‘oyalarga holda ish tutilmoqda.Vaholangki dunyo jismoniy tarbiya va sporti tarixiga oid ma’lumotlarga murojaat qilinganda ba’zi

davrlarda undan noto‘gri maqsadlar yo‘lida ham foydalanganlar. Masalan, quldorlik davrida quldorlar qo‘llarning ustidan hukmronlikni kuchaytirish va ularni doimiy ravishda o‘zlariga bo‘ysundirish maqsadida, quldorlargina maxsus jismoniy mashqlar bilan mukammal shug‘ullanganlar. Shuningdek, ba’zi agressiv xususiyatga ega davlatlar,yoki ayrim jamiyatlar boshqalar ustidan hukmron bo‘lish, bosqinchilik qilish maqsadida harbiylashtirilgan jismoniy tarbiya tizimini joriy etganlar. Aslida jismoniy madaniyatning jamiyatdagi maqsadi faqat insonparvarlikka va umuminsoniy qadriyatlarga xizmat qilishga qaratilgan. Muammoga qaratilgan masalalarga murojaat qilish asnosida, avvalombor, bor sohaga oid asosiy tushunchaga ta’rif berishni lozim topdik. Mutaxassislar (L. P. Matveev, B.A.Ashmarin, O.Yu. Masalova, S.D.Neverchuk, R.Abdumalikov, X,Rafiyev, I.S.Barchukov, A.Abdullaev, F.K.Axmedov v.b) tomonidan berilgan tariflar, sohaga oid mavjud lug‘atlar va ensiklopediyalardagi ma’lumotlarga tayandik va jismoniy madaniyat tushunchasiga nisbatan quyidagi xulosaga keldik. Jismoniy madaniyat umumiy madaniyatning tarkibiy qismi hisoblanib u jismoniy tarbiya,sport, sport faoliyati, sport musoboqalari, jismoniy tayyorgarlik , jismoniy rivojlanish, jismoniy tarbiya va sport ta’limi uning vositalari, metodlari,sport inshootlari,sport jihozlari jismoniy tarbiya va sport tizimi kabi sohaga oid barcha tushunchalar va faoliyat turlarini qamrab oladi. Shuning uchun ham biz mazkur masala yuzasidan olib boradigan fikr mulohazalarimizni o‘quvchilar jismoniy madaniyatini rivojlantirish muamolariga qaratdik. Shu o‘rinda dunyoda aholi, yoki ma’lum bir kontingentning jismoniy miadaniyatini rivojlanganlik darajasi quyidagi ko‘rsatgichlar asosida belgilanadi:

1. Sport inshootlarining mavjudligi va ularning holati.

2. Aholining turmush tarziga jismoniy tarbiya va sportning singdirilganlik darajasi.

3. Sport musoboqalaridagi erishilgan natijalar.

4.Aholining salomatlik darajasi kabi ko‘rsatgichlar belgilangan hudud va butun bir mamalakatda jismoniy madaniyatning rivojlanganlik darajasini belgilab beradi.

Mamlakatni har tomonlama rivojlanishi sifatli ta’lim asosida amalga oshiriladi. Aholi jismoniy madaniyatini rivojlantirish ham bevosita jismoniy madaniyat ta’limni to‘g‘ri yo‘lga qo‘yish bilan o‘z yechimini topadi. Vaholangki hozirgi vaqtda deyarli butun dunyoda bolalar va yoshlar amaldagi ta’lim tizimida o‘qiydi tarbiyalanadi belgilangan bosqichlarni bosib o‘tadi va voyaga yetadi. Bizning mamlakatimizda xam zamonaviy talablar asosidagi ta’lim tizimi yo‘lga

qo‘yilgan va u bolalar va yoshlarni to‘liq kamrab olgan. Bu tizim o‘z ichiga maktabgacha,umumiy o‘rta ,kasb- hunar va oliy ta’lim,oliy ta’limdan keyingi ta’lim bosqichlarini qamrab oladi. Har bir ta’lim tizimi bosqichi jismoniy madaniyati o‘ziga xos vazifalarni amalga oshiradi. Tadqiqot jarayonida qator ilmiy uslubiy adabiyotlar tahlil etildi. Shu bilan birgalikda, ba’zi rivojlangan mamlakatlarning ta’lim tizimida jismoniy madaniyatning maqsad vazifalari amaldagi maktabgacha va boshlang‘ich sinflar jismoniy tarbiyasi tajribalari uchun ham aynan maktabgacha va boshlang‘ich sinflar jismoniy tarbiyasi tahlil etildi. jumladan:

Rossiya federatsiyasida maktabgacha va boshlang‘ich sinflar jismoniy madaniyati o‘quv dasturiga asosan kuyidagi maqsad vazifalarni amalga oshiradi. - bolalarni jismoniy mashqlarga va sog‘lom turmush tarziga ijobiy va faol yondashuvini shakllantirish -bolalarda jismoniy madaniyatga ongli ravishda qiziqishi va sog‘lom turmush tarziga ijobiy yondoshuvini shakllantirish; -bolalarni dastlabki harakat ko‘nikmalarini, harakatlar koordinatsiyasini, qadd-u- qomatni to‘g‘ri tutishni, turli sport o‘yinlari va musoboqalarida ishtirok etishga intilish, ularni tashkilotchisi bo‘lish va belgilangan tartib-qoidalarga amal qilish odatlarini shakllantirish. -jismoniy mashqlar va turli o‘yinlar jarayonida xavfsizlik qoidalariga amal qilishga doir dastlabki tushunchalarni shakllantirish.

Xitoy xalq Respublikasida jismoniy tarbiya tizimida maktabgacha yosh dagi bolalarni maktabga tayyorlashda quyidagilarga asosiy e’tibor qaratilgan: - Yosh xususiyatiga ko‘ra jismoniy rivojlanishning asosiy bosqichi bo‘lgan davrga tayyorlash; - bolaning ijtimoiy sifatlarini shakllantirish (qat’iyatlilik,to‘g‘ ri so‘zlik, javobgarlik hissi, haqiqatguylik, o‘zaro hamkorlik qilish v.b) - jismoniy mashqlar bilan shug‘ullanishga qiziqishini va faol turmush tarzini kechirishni shakllantirish; - zaruriy harakat malakalarini rivojlantirish va xavfsizlik qoidalariga rioya qilish bo‘yicha dastlabki tushunchalarni berish.

Yaponiya jismoniy tarbiya tizimida kichik maktab yoshidagi bolalar jismoniy tarbiyasi quyidagi vazifalarni bajarishini zarur deb hisoblaydi; - hayotiy zarur harakatlarni rivojlantirish ; - aqliy rivojlantirish; - atrof- muhitga va odamlarga to‘g‘ri munosabatni shakllantirish; - umumiy tartib- qoidalarga katiy amal qilishga o‘rgatish;

Finlandiyada maktabgacha yoshdagilar jismoniy tarbiyasining asosiy vazifasi: -bolalarni asosiy va zaruriy harakat malaka ,ko‘nikmalariga moslashtirish, takomillashtirish, bolalarni jismoniy mashqlarga bo‘lgan qiziqishlarini oshirish, - bolalarda jismoniy tarbiya va sportga ongli yondoshuvini shakllantirishdan iborat. Ko‘rinib turibdiki yuqoridagi mamlakatlarda maktabgacha ta’lim va boshlang‘ich

sinf o‘q‘uvchilariga jismoniy madaniyatning asosiy fundamental bilim ko‘nikma va amallari berilishi nazarda tutilgan.

O‘rganilgan ma’lumotlarga ko‘ra dunyoda aholi jismoniy faolligi darajasi, Germaniya, Yaponiya,Xitoy,Finlandiya kabi davlatlarda yuqori. Aynan mana shu davlatlarda aholining shifokorlarga va formakologik mahsulotlarga bo‘lgan ehtiyoji ham bizga nisbatan o‘ta past darajada. (JSST ning bergan ma’lumotlaridan olingan ma’lumot).

Bundan shunday xulosa qilish mumkinki, ushbu mamlakatlarda ukuvchilarga yetarli darajada jismoniy talim berilgan. Jismoniy talim olgan shaxs albatta sogligini jismoniy mashklar bilan mustahkamlab borish yo‘llarini biladi va ongli, maqsadli ravishda umri davomida muntazam jismoniy tarbiya va sport bilan faol shug‘ullanadi. Har bir shaxsning salomatligi butun mamlakat salomatligini tashkil etadi. Prezidentimiz aytganidek “Sog‘lom inson – sog‘lom millat“ umummilliy harakatini ta’lim tizimining boshlangich bugunlaridan yangilangan ukuv dasturlari asosida boshlash kelgusida uzining yukori darajadagi ijobiy natijalarini beradi. Buni kuyidagi formula asosida ko‘rsatish mumkin: Jismony ta’lim +jismoniy tarbiya = Sog‘lom turmush tarzi. Sport ta’limi +Sport tarbiyasi= Natija (Yuqoridagi formulaning ilmiy asoslangan ma’lumotlari alohida taqdim qilishi rejalashtirilgan) O‘zbekistonda ham maktabgacha va boshlang‘ich ta’lim yoshidagi bolalarning jismoniy madaniyatining o‘ziga xos maqsad vazifalari mavjud, ammo bu tizimni yanada takomillashtirishga qaratilgan zamonaviy aniq maqsad vazifalarini belgilab olish zaruratdan holi emas. Chunki mamlakatimizda ta’lim tizimi tubdan isloh etilishi natijasida maktabgacha yoshdagi bolalar ta’lim tarbiyasiga qo‘yilayotgan talablar ham yangicha bo‘lishini taqozo etmoqda. Albatta, takomillashtirilgan zamonaviy jismoniy madaniyatni joriy etishda shu davrgacha orttirilgan tajribalar asosida shakllantirilishi va rivojlantirilishi maqsadga muvofiq . Ta’lim tizimi jismoniy madaniyatining keyingi bosqichlarida ham o‘ziga xos maqsad vazifalari belgilab berilgan bo‘lib, jismoniy tarbiya uzluksiz ravishda amalga oshiriladi.(tizimning keyingi bosqichlarining maqsad vazifalari muammolari yuzasidan aloxida malumotlar beriladi). Jismoniy madaniyatning talim tizimidagi o‘rni va vazifalari va uning ahamiyatini naqadar muhimligini anglagan holda ish yuritish o‘zining samarali natijalarini beradi. Mavjud ta’lim tizimi davomida jamiyatda har tomonlama barkamol shaxsni tarbiyalash maqsad qilib olingan. Shunday ekan jismoniy madaniyatni ushbu tizimning ajralmas tarkibiy qismi sifatida qarash va uni muntazam ravishda takomillashtirib borish zarur.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 15 -noyabrdagi №-392 qarori .

2.Axmedov F.K. Jismoniy tarbiya va sport nazariyasi .T.: 2020 -yil 317 bet. Darslik .

3.Ashmarin B.A. Teoriya i metodika pedogogicheskix issledovaniy v fizicheskom vospitanii.Moskva 2003 yil.224 str. Monografiya.

4.Барчуков И.С. Теория методика физического воспитания и спорта. Учебник. М.: 2021. 365 с

5. Guriev S.V.Teoriya i metodika fizicheskogo vospitaniya s praktikumom (detey doshkolnogo i mladshegro shkolnogo vozrosta) Moskva 211 str. Uchebnik.